

QUTAYBA IBN MUSLIMNING MARKAZIY OSIYODA ISLOM DININI YOYISHDAGI O‘RNI VA UNING ZIYORATGOHINING TARIXIY-MA’NAVIY AHAMIYATI

G‘ulomova Odina Furqatjon qizi

Is’hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti

Til va tarjima fakulteti 1-bosqich talabasi

gulomovao485@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qutayba ibn Muslimning Markaziy Osiyoda islom dinini yoyishdagi tarixiy faoliyati hamda uning Qilichmozor qishlog‘ida joylashgan ziyoratgohining tarixiy, me‘moriy va ma‘naviy ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tarixiy manbalar, sharqshunos olimlar asarlari hamda zamonaviy ma‘lumotlar asosida Qutayba ibn Muslim faoliyati, maqbaraning shakllanish tarixi, rekonstruksiya jarayonlari va ziyorat turizmidagi o‘rni o‘rganildi. Shuningdek, ziyoratgohning davlat muhofazasiga olinishi va bugungi kundagi obodonlashtirish ishlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Qutayba ibn Muslim, Movarounnahr, islom dini, ziyoratgoh, maqbara, Qilichmozor, diniy turizm, madaniy meros.

Аннотация. В данной статье научно анализируется историческая деятельность Qutayba ibn Muslim по распространению ислама в Центральной Азии, а также историческое, архитектурное и духовное значение его мавзолея, расположенного в Qilichmozor qishlog‘i. В ходе исследования на основе исторических источников, трудов востоковедов и современных материалов изучены деятельность Кутайбы ибн Муслима, история формирования мавзолея, процессы реконструкции и его роль в паломническом туризме. Также освещены вопросы государственной охраны и благоустройства святого места.

Ключевые слова: Кутайба ибн Муслим, Мавераннахр, ислам, мавзолей, святыня, Киличмазар, религиозный туризм, культурное наследие.

Abstract. This article scientifically analyzes the historical role of Qutayba ibn Muslim in spreading Islam in Central Asia and examines the historical, architectural, and spiritual significance of his shrine located in Qilichmozor qishlog‘i. The study is based on historical sources, works of oriental scholars, and modern materials to investigate the activities of Qutayba ibn Muslim, the formation history of the mausoleum, reconstruction processes, and its role in pilgrimage tourism. The article also highlights the state protection and modern improvement works carried out at the shrine.

Keywords: Qutayba ibn Muslim, Mawarannahr, Islam, shrine, mausoleum, Qilichmozor, religious tourism, cultural heritage.

INTRODUCTION (Kirish)

O'zbekiston qadimiy tarix, boy madaniyat va muqaddas qadamjolarga ega mamlakatlardan biri hisoblanadi. Yurtimiz hududida joylashgan tarixiy obidalar va ziyoratgohlar xalqimizning ma'naviy merosi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, Markaziy Osiyoda islom dinining yoyilishi bilan bog'liq tarixiy maskanlar ilmiy jihatdan katta qiziqish uyg'otadi.

Ana shunday maskanlardan biri Qilichmazor qishlog'ida joylashgan Qutayba ibn Muslim maqbarasi hisoblanadi. Mazkur ziyoratgoh xalq orasida asrlar davomida muqaddas qadamjo sifatida e'tirof etilib kelinmoqda. Tarixchi Abu Bakr Narshaxiy o'zining Buxoro tarixi asarida Qutaybaning qabri Farg'ona vodiysidagi "Raboti Saroxang" hududidagi "Kox" qishlog'ida joylashganini qayd etgan.

Qutayba ibn Muslim Markaziy Osiyoda islom dinining yoyilishida muhim rol o'ynagan arab sarkardalaridan biri hisoblanadi. Uning Movarounnahrqa qilgan yurishlari natijasida Buxoro, Samarqand, Xorazm va Farg'ona hududlarida islom dini keng tarqala boshlagan. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Qutayba ibn Muslimning tarixiy faoliyati hamda uning ziyoratgohining tarixiy, me'moriy va ma'naviy ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

METHODS (Tadqiqot metodologiyasi)

Mazkur maqolani tayyorlashda tarixiylik, qiyosiy tahlil, manbashunoslik va analitik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot davomida tarixiy qo'lyozmalar, sharqshunos olimlar asarlari, mahalliy tarixiy manbalar, ziyoratgoh haqidagi zamonaviy ma'lumotlar hamda davlat va ommaviy axborot vositalari materiallari o'rganildi. Asosiy manbalar sifatida Abu Bakr Narshaxiyning Buxoro tarixi, Jamol Qarshiy va Vasily Bartold asarlaridan foydalanildi. Shuningdek, maqolada ziyoratgohning bugungi holati, rekonstruksiya ishlari va turistik ahamiyati bo'yicha zamonaviy ma'lumotlar tahlil qilindi.

RESULTS AND DISCUSSION (Natijalar va muhokama)

Qutayba ibn Muslimning tarixiy faoliyati

Qutayba ibn Muslim 661-yilda tug'ilgan bo'lib, Bahila qabilasiga mansub edi. U Umaviylar xalifaligi davrining eng iste'dodli harbiy sarkardalaridan biri sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi. 704-yilda u Xuroson hokimi etib tayinlanadi va unga Movarounnahr hududlarini fath etish vazifasi yuklatiladi. Tarixiy manbalarga ko'ra 708-yilda Kesh, 709-yilda Buxoro, 712-yilda Xorazm va Samarqand, 713-yilda Chosh hamda 714-yilda Farg'ona vodiysi arab qo'shinlari tomonidan egallangan.

Qutayba ibn Muslimning Movarounnahrqa kirib kelishi bilan hududda islomlashtirish jarayoni boshlandi. Buxoroda juma namozlari tashkil etilib, Qur'on tafsirlari mahalliy aholi tushunishi uchun fors tilida izohlangan. Qutayba ibn Muslim qariyb o'n uch yil davomida Movarounnahrda hukmronlik qilgan. Keyinchalik Umaviylar davlatidagi siyosiy nizolar natijasida qo'zg'olonchilar tomonidan qatl etilgan.

Qutayba ibn Muslim ziyoratgohining tarixiy ahamiyati Qilichmazor qishlog'idagi ziyoratgoh Markaziy Osiyodagi muhim diniy-tarixiy maskanlardan biri hisoblanadi. Tarixchi

Abu Bakr Narshaxiy o‘z asarida Qutaybaning qabri “Raboti Saroxang” hududidagi “Kox” qishlog‘ida joylashganini qayd etadi. Tadqiqotchilar ushbu hududni hozirgi Qilichmazor bilan bog‘laydilar.

Maqbara ustiga Qur‘oni Karimdagi Oli Imron surasining 169-oyati bitilgan bo‘lib, unda Alloh yo‘lida shahid bo‘lganlarning tirik ekanligi ta‘kidlanadi. Mahalliy xalq orasida Qutayba ibn Muslim bilan bog‘liq turli rivoyatlar mavjud. Rivoyatlarga ko‘ra, Raboti Sarhang qal‘asini qamal qilish davrida Sulton Begim ismli malika islom dinini qabul qilib, musulmonlarga qal‘aga kirish yo‘lini ko‘rsatgan. Ushbu rivoyatlar ilmiy jihatdan to‘liq tasdiqlanmagan bo‘lsa-da, xalq tarixiy xotirasida Qutayba ibn Muslim siymosi muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi.

Maqbaraning me‘moriy xususiyatlari

Ayrim manbalarda Amir Temur Qutayba ibn Muslim qabrini muqaddas deb bilib, uning ustiga mahobatli maqbara qurdirgani qayd etiladi. Tarixiy ma‘lumotlarga ko‘ra, maqbara besh gektar hududni egallagan va balandligi yigirma metrga yetgan. 1935–1936-yillarda sovet davri siyosati natijasida maqbara vayron qilingan. 1975–1978-yillarda esa Andijon viloyati rahbari Bektosh Rahimov tashabbusi bilan qayta tiklangan. Maqbara ikki xonali me‘moriy inshoot bo‘lib, tashqi tomondan kvadrat, ichki tomondan sakkiz burchakli shaklda qurilgan. Ichki qismi mehrobsimon ravoqlar bilan bezatilgan va diametri 5,5 metrli gumbaz bilan yopilgan.

Ziyoratgohning zamonaviy rivojlanishi

2006-yilda ziyoratgoh tarixiy va madaniy meros obyektini sifatida davlat muhofazasiga olingan. So‘nggi yillarda ziyoratgoh hududida keng ko‘lamli qurilish va obodonlashtirish ishlari olib borilmoqda.

Maxsus loyiha asosida:

ikki qavatli;

uch ming namozxonga mo‘ljallangan masjid;

muzey;

kutubxona;

ziyoratchilar uchun maxsus xonalar

barpo etilmoqda.

Jalaquduq tuman hokimligi tashabbusi bilan Andijon–Xonobod avtomagistralidan ziyoratgohga olib boruvchi yangi yo‘l qurilgan va yo‘l chetlariga manzarali daraxtlar ekilgan.

Bugungi kunda mazkur maskan diniy ziyorat markazi, tarixiy yodgorlik va ichki turizm obyektiga aylangan.

CONCLUSION (Xulosa) Xulosa qilib aytganda, Qutayba ibn Muslim Markaziy Osiyoda islom dinining yoyilishida muhim rol o‘ynagan tarixiy shaxslardan biridir. Uning Movarounnahrda faoliyati hududda islom madaniyatining shakllanishiga katta ta‘sir ko‘rsatgan.

Qilichmazor qishlog‘idagi ziyoratgoh esa nafaqat tarixiy yodgorlik, balki muhim diniy,

ma'naviy va turistik maskan sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda amalga oshirilayotgan rekonstruksiya va obodonlashtirish ishlari ziyoratgohning tarixiy va madaniy salohiyatini yanada oshirmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

Buxoro tarixi

Qur'oni Karim

Vasily Bartold asarlari

Jamol Qarshiy asarlari

O'zbekiston musulmonlari idorasi materiallari

Andijon viloyati tarixiy meros manbalari

O'zbekiston Respublikasi madaniy meros obyektlari bo'yicha rasmiy ma'lumotlar